

Nr. 1 2004 • 45. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

Nye nettsider:

sprakligsamling.no

Samlenormalen på nett

Fra Språkrådet

Braut, brøt eller brøyt?

Nynorsken taper; nynorsken vinn

språkligsamling.no

Så har LSS endelig fått ny heimeside på Internett: <http://språkligsamling.no/> (evt. <http://sprakligsamling.no/>)! Vi har fått på plass det viktigste innholdet, som grunnleggende informasjon om hvem vi er og hva vi står for, noen oppbyggede artikler, og ikke minst en elektronisk utgave av «Framlegg til samlenormal» fra 1966 (se egen artikkel på neste side). I tillegg sitter vi på ganske mye interessant stoff som vi holder på å tilrettelegge for nett. Dette legger vi ut fortløpende, så det kan lønne seg å besøke sidene våre jevnlig!

Vi kan ikke understreke godt nok hvor viktig Internett er for LSS. LSS har begrensa med økonomiske ressurser til tradisjonell virksomhet som å gi ut blad og andre trykksaker. Bladet koster oss forholdsvis mye både i trykking og distribusjon, mens vi på Internett i prinsipp har ubegrensa muligheter til å spre budskapet vårt, for et ganske lavt årlig beløp.

«Framlegg til samlenormal» blei gitt ut som et hefte i 1965, og deler av det blei presentert i Dagbladet året før. Noen aviser trykte et sammendrag som LSS sendte ut, og riksmålsavisa *Frisprog* hadde brei omtale (som kanskje ikke hjalp oss noe særlig). Det blei lite debatt, og framlegget satte vel ikke akkurat djupe spor i norsk språkhistorie. Søk med Internett-søkemotoren Google tyder på at samlenormalen er referert til på rundt regna *to* sider på Internett.

I dag ville et tilsvarende utspill ha fått et helt annet forløp. Ved å legge innhold på Internett blir innholdet umiddelbart tilgjengelig for de aller fleste nordmenn. I følge Gallup har 2.849.000 nordmenn over 13 år tilgang til Internett (oktober 2003). Ikke bare blir stoffet umiddelbart tilgjengelig for alle, det blir også tilgjengelig for evig og alltid, dersom

en ønsker det. Videre kan en med e-post aktivt spre budskapet langt billigere og til langt flere enn med papirpost.

Samlenormalen vår har lenge levd en ganske anonym tilværelse. Den har i praksis bare vært tilgjengelig for helt spesielt interesserte, men med en elektronisk versjon på Internett har den nå med ett fått et evig offentlig liv og er tilgjengelig for alle som måtte være interessert i åssen et framtidig fellesnorsk skriftspråk kan se ut. Det vil være mulig å lese, lagre, skrive ut, debattere, referere til, videresende og tipse om den og alt annet vi legger ut, i alle fall så lenge laget og nettsidene våre består.

Men Internett er ikke bare en enveis kommunikasjonskanal, det er også et interaktivt medium der hvem som helst kan få uttrykke nær sagt hva som helst. Mange nettstedet har diskusjonsforum med høy aktivitet og, må vi nevne, så å si alltid uten den typen redaksjonell sensur av skumle diftonger og a-ender som vi stadig ser i enkelte trykte medier. Begrepet «språklig frihet» har her fått en helt ny dimensjon, og det er faktisk ikke så uvanlig at folk tar seg frihet til å skrive diskusjonsinnlegg på dialekt, også i forholdsvis seriøse sammenhenger.

Internett er altså uten tvil det mest *demokratiske* mediet verden har sett til nå, alt reklamesøl og dotcom-pengehysteri til tross. Her skal LSS være til stede, det er her folk flest har mulighet til å se oss.

Kom deg på nett!

Er du veteran i LSS, er du kanskje blant dem som ikke har tatt steget over i Internett-verdenen ennå. I så fall kan vi ikke anbefale annet enn å bare hoppe i det! Hør på nærmeste bibliotek, der har du mulighet til å se på nettsidene våre. Husk at bibliotekaren er der for å hjelpe deg!

SPRÅKLIG SAMLING

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
e-post: redaksjon@språkligsamling.no
(redaksjon@sprakligsamling.no)

Bladpengar: kr 150,-
Adressa til laget og bladet:
Postboks 626 Sentrum, 0106 Oslo
Postgiro 0803 5163787
ISSN 0333-0362

Utgitt av **Landslaget for språklig samling**
Organisasjonsnummer 886 343 922

Heimeside: <http://språkligsamling.no/>
(<http://sprakligsamling.no/>)

Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
e-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):
kr 250,- pr. år
for skoleelevar, studentar
kr 125,- pr. år

«Framlegg til samlenormal» på Internett

Takka være innsatsen til Thomas Hoel kan vi nå presentere «Framlegg til samlenormal» på Internett. Framlegget blei utgitt som et hefte i 1966, og var en beskrivelse av et samnorsk skriftspråk basert på tradisjonene i både nynorsk og bokmål. Thomas Hoel har skanna inn heftet og gjort en solid jobb med å tilrettelegge den elektroniske versjonen.

Den elektroniske versjonen ligger i PDF-format på <http://språkligsamling.no/samlenormalen/>. Vi anbefaler alle å ta en titt på denne! I tillegg til oversikt over formverk, lydverk og ordtilfang i normalen finner en også mye god argumentasjon for samnorsktanken. Innholdet står seg ganske godt, det er saklig og velformulert, og bærer lite preg av den oppheta samnorskdebatten i åra etter krigen. De fleste argumenta har fortsatt god gyldighet, og er verdt å ta med seg. Med unntak av kontaktinformasjonen er innholdet uforandra fra 1966-utgava.

Fra framlegget:

Vi skal ikke undervurdere de psykologiske vanskene innføringa av en samnorsk normal nødvendigvis vil føre med seg. I den sluttfasen målstriden nå går inn i, er det tvert imot grunn til å rekne med at motsetningene kommer til å ligge mest på det psykologiske plan. Det som det derfor kanskje gjelder mest om, er at vi alle prøver å kvitte oss med de språklige fordommene vi sliter med, og går inn for å vise godvilje og samarbeidsånd.

I denne sammenhengen kan det være på sin plass å sitere noe av det som professor Knut Bergsland uttalte i et intervju: «Hvis noen skulle våge å stille en prognose i forbindelse med vår språkstrid, så måtte det være en ekspert på det sosialpsykologiske område, for der ligger etter min mening hele vårt språkproblem. Språkkampen er her hos oss i sin innerste konsekvens et sosialstilistisk problem, og i høyeste grad uttrykk for et følelsesmessig kompleks. De siste rester av vår klassekamp i videste forstand ligger stadig til grunn for den. Egentlig er den ikke en strid om språklige ting. Når forskjellen i samfunnsmessig bakgrunn nå dimineres, vil striden dø ut ... Den sosiale utjevning vil føre til enhetsspråket. Det er jo ikke fælere å si boka enn boken ...» Språkstriden er altså ikke bare et spørsmål om former og rettskriving,

men enda meir et spørsmål om «psykologisk integrering». I samsvare med tendensen i utviklinga prøver vi i Språklig Samling da å hjelpe til med å lette overgangen fra nynorsk og bokmål til en syntese av begge målformene, til ei målform som vi med vørnad kan kalle norsk. Vi meiner at vi på den vegen alt har funne fram til ei samlende språkform som er ledigere og meir slagkraftig enn nynorsken og friskere og norskere enn bokmålet av i dag. Vi trur at dette arbeidet vil fremme den kulturelle samvoksteren og bygge bru over den kulturelle kløfta vi har i landet.

En offisiell samnorsk normal trenger vi sårt, og jo før vi kan få den, desto bedre. Men hvordan skal vi få dette til? – Skolen eller elevene kan naturligvis ikke gå i gang med en slik normal på eiga hand, uten vedtak av de lovlige styremaktene. Det vi vil, er å prøve å skape en opinion for vår sak, en opinion som kan bli sterk nok til å påvirke styremaktene. Men for å skape denne opinionen trenger vi medvirkning fra de unge. Det er de som har den skapende fantasien og pågangsmotet, det er de som er minst bundne av vanetenking, og sist, men ikke minst: Det er de (og lærerne) som kjenner best hvor skoen trykker.

Vær med og før denne saka fram

til seier! Skriv så radikalt du kan innfor den lovlige ramma! Start samnorsklag på skolen! Vær med og send resolusjoner til styremaktene om at de må sørge for å få utarbeidd en samnorsk normal, slik at vi kan sleppe den unødvendige kompliseringa av norskundervisningen som ligger i at elevene må pugge to ulike skrivemåter for ett og samme ord i ett og samme språk! Vær med og bring ut av verden det tidsødende språkkjeklet som har herja landet vårt så altfor lenge!

ARNE TORP:

Stemningsrapport fra det nest siste årsmøtet i Norsk språkråd (pluss diverse ettertanker)

Ifølge Bokmålsordboka kan ordet *sist* vise til bl.a. det «som kommer til slutt» og det «nærmest foregående». Når jeg nå skal rapportere fra det *nest* siste språkrådsmøtet, bruker jeg ordet i den førstnevnte betydningen, for møtet foregikk fredag 13. februar, og det har sjølsagt ikke vært noe nytt årsmøte etter det. Derimot var dette etter de fleste solemerker det nest siste årsmøtet i Språkrådets nærmere 35 år lange historie, for i 2005 bør nok i alle fall det nye organet som skal avløse Språkrådet komme i funksjon. Riktignok er det ennå ingen som vet hva den nye institusjonen skal hete eller akkurat hva den skal stille med, men direktøren er i alle fall på plass, og han heter Sylfest Lomheim.

Mange hadde nok ellers trodd at dette årsmøtet skulle blitt det *aller* siste – for et år siden trodde i alle fall de fleste rådsmedlemmene det. Dette var vel også grunnen til at hele den første dagen av språkrådsmøtet i år ble brukt til et seminar, der det var innledninger av innbudte foredragsholdere og dessuten andre inviterte tilhørere enn rådsmedlemmene. Det vil seinere bli laga en rapport fra dette seminaret, og jeg skal derfor ikke si noe mer om det her.

Jeg kan likevel ikke unnlate å nevne at Finn-Erik Vinje holdt et innlegg som ifølge det oppsatte programmet skulle være en kommentar til hovedinnledningsforedraget, som ble holdt av Helge Sandøy. Sandøys foredrag dreide seg om den norske språksituasjonen generelt og hvilke utfordringer han så for det nye organet som skal overta etter Norsk språkråd. Vinjes «kommentar» dreide seg derimot om språkpolitiske synder i fortida og elendigheten i nåtida – mer presist den havarerte samnorskpolitikken som heldigvis er historie, og den miserable

nynorsken, som dessverre stadig vekk lever, men med statlig kunstig åndedrett. En mer treffende illustrasjon av replikkvekslinga «God dag mann! – Økseskaft!» enn Vinjes «kommentar» har knapt blitt levert siden 1866 da Asbjørnsens eventyr om den tunghørte mannen kom på trykk. Ikke desto mindre fant landets største abonnementsavis, Aftenposten, noen dager seinere (18./2.) Vinjes innlegg verdig til offentliggjøring på kronikkplass; jf. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article733584.ece>. Det blir derimot spennende å se om Vinjes tekst kommer med som *kommentar* i seminarrapporten.

Årsmøtet forløp ellers svært udramatisk når det gjelder de fleste sakene som ble behandla – regnskap og årsmelding for 2003 og årsplan for 2004. Den *store* normeringssaka – nemlig framlegget til ny rettskriving for både nynorsk og bokmål, som Språkrådet egentlig gjorde seg ferdig med i hovedtrekk alt på årsmøtet i 2000, ligger fremdeles og godgjør seg i Departementet, og noen avklaring der kan visstnok ikke ventes før det nye organet er sving, altså ikke før neste år. Det betyr at ordlisteprodusenter og skolefolk ennå må smøre seg med tålmodighet i et par år før de kan ta den nye normen i bruk. Og ingen våger vel i dag å spørre hvordan den nye nynorsknormen da vil se ut, for det er tydelig at Departementet helst ser at klammeformene forsvinner både i bokmål og nynorsk, mens et overveldende flertall blant målfolk på grunnplanet fremdeles vil beholde klammeformene. Dette er med andre ord blitt ei ganske delikat sak for myndighetene, for dersom de kjører gjennom det de helst vil ha og stryker klammeformene på nynorsk, vil det utvilsomt bli sett på

som et statlig overgrep, og den slags er det som kjent lite sans for i vår tid da markedskreftene er blitt den høyeste og nærmest eneste form for demokrati. Så da får vi vel se hva markedet sier om klammeformene – eller om nynorsken i det hele – det kan også bli ganske spennende, trur jeg, i disse sidemålstider – mer om dette seinere.

Men den store mediesaka denne gangen, som de fleste i kongeriket nok har fått med seg, var norvagisering av importord med skrivemåte *c* og uttale *k*, med andre ord den store *bacon/beiken*-striden, for det er dette ordet som har fått æra av å bli symbol for dette mediesirkuset, akkurat som det var ordet *banan* som ble faneordet den gangen det var råd om uttale som var temaet og alt kom til å dreie seg om «riktig» trykkplassering i en viss type ord.

Det er for øvrig interessant å legge merke til at folk ser ut til å henge seg spesielt opp i uttale og skrivemåte av navn på næringsmidler – de av oss som følger med i språkdebatten i nabolanda, husker godt at danskene hadde sin *mayonnaise/majonæse*-krig i 1985, da den siste utgava av den danske *Retskrivningsordbogen* bl.a. hadde foreslått å sidestille en uhørt radikal ny skrivemåte med den tradisjonelle, på nøyaktig samme måte som Norsk språkråd gjør her i landet. Dette er viktig å ha klart for seg: *Norsk språkråd har aldri noen gang foreslått å gjøre norvagiserte skrivemåter obligatoriske, det er alltid bare tale om at folk som vil, skal få lov til å ta i bruk norvagiserte skrivemåter uten at andre etterpå skal kunne komme å si at orda er feilskrevet.*

I februar ble dette poenget gjentatt ustanselig til media av ansvarlige

representanter for Språkrådet, men det var stort sett som å skvette vann på gåsa: Som eksempel kan jeg nevne at programlederen i Dagsrevyen om kvelden etter møtet presterte å si at Språkrådet nå hadde bestemt at vi fremdeles **skulle få lov til** å skrive *bacon*. Det som faktisk skjedde, var imidlertid at forslaget om å **legalisere** skrivemåten *beiken* ikke gikk gjennom. Å gjengi et språkrådsvedtak på denne måten synes jeg for min del er et så grovt overtramp at jeg håper denne høyt profilerte dagsrevyjournalisten fikk ei skikkelig skrape for uetterrettelig referat, men jeg tviler nok dessverre sterkt på at så er tilfellet.

Det vi imidlertid kan konstatere, at vi her i Norge dermed omsider er kommet på linje med andre kultur nasjoner når det gjelder nivået på språkdebatten: Det eneste som greier å skape ekte folkelig engasjement, i alle fall om en skal dømme etter oppstusset i media, er skrivemåten av utenlandske navn på mer eller mindre sofistikerte matretter. Og det er det sikkert mange som synes det er grunn til å gratulere oss med. I denne sammenhengen er det for øvrig interessant å legge merke til at *mayonnaise* og *majonæse* i dag er jamstilte skrivemåter på dansk, mens *beiken* altså ikke ble legalisert på norsk. Derimot er det bare dansker som fremdeles kan smykke seg med titler som *bureauchef* – en norsk *byråsjef* virker unektelig nokså puslete i sammenligning. Ja, til og med en dansk *chauffør* er ganske staselig i forhold til en simpel norsk *sjåfør*.

Norvageringsvedtaket i år omfatta alt i alt ganske mange ord, som det ble stemt over enkeltvis eller i grupper av ord som hørte nær sammen. De fleste forslaga gikk gjennom (*bacalao/bakalao*, *caravan/karavan*, *coil/koil*, *camp/kamp*, *cruise/krus* (subst.), *cruise/kruse* (verb) osv.), mens andre falt, bl.a. altså det famøse *beiken* (bare *bacon*), men også for eksempel *køpp* (bare *cup*), og komisk nok også *kruser*

(bare *cruiser*), trass i at både *krus* og *kruse* som nevnt gikk gjennom.

I forbindelse med disse avstemningene kan det være interessant for utenforstående å vite hvordan man stemmer i normeringssaker i Språkrådet. Da Norsk språkråd i si tid ble oppretta, var det et viktig prinsipp at de to målformene skulle behandles hver for seg på den måten at nynorskfolk ikke skulle være med og bestemme hvordan bokmålet skulle være og omvendt. Dette innebærer i praksis at bokmåls- og nynorskseksjonen stemmer hver for seg, og for at et rettskrivingsvedtak skal være gyldig, må det få flertall i begge seksjonene – dersom det faller i den ene seksjonen, faller det automatisk også i den andre.

I norvagerings saka var det velkjent at motstanderne først og fremst befant seg på bokmålssida, nærmere bestemt blant riksmålsfolka, mens nynorskseksjonen stort sett bestod av norvageringsliberalere, for å bruke det uttrykket. I denne saka stemte derfor bokmålsseksjonen konsekvent først, for dersom forslaget fikk flertall der, var det opplagt at det ville gå gjennom også i nynorskseksjonen. Dersom et forslag falt i bokmålsseksjonen, fikk derimot nynorskfolka ikke en gang anledning til å stemme over det, for da var det allerede falt.

Denne avstemningspraksisen betyr altså at et mindretall i det samla rådet kan blokkere vedtak, dersom dette mindretallet utgjør et flertall i den ene seksjonen. I de konkrete sakene det dreier seg om her, er det dermed sannsynlig at flertallet i bokmålsseksjonen hindra flere norvageringsvedtak som det ville vært flertall for på nynorsk-sida, dersom de hadde fått anledning til å stemme, noe de altså ikke gjorde.

En kan saktens spørre om denne praksisen er i samsvar med prinsippet om at hver av målformene skal normeres uten innblanding fra den andre, og svaret bør vel være nei. Men dersom en hadde latt hver seksjon stemme helt uavhengig av den andre, ville det altså sannsynligvis ført til at skrivemåter

som *beiken* og *køpp* var blitt tillatt på nynorsk, men ikke på bokmål. Og det kunne jo vært et artig malapropos til den gjengse oppfatninga av nynorsk som «forbudsspråk» (jf. alle *anbeholdelse-orða*) – her ville det jo da blitt bokmålet som hadde gjort seg fortjent til merkelappen «forbudsspråk».

Det nestsiste språkrådsmøtet var altså på mange måter en bisarr forestilling, med et helt kobbelt av avis- radio- og TV-journalister hele dagen hengende rundt de rådsmedlemmene som på forhand hadde profilert seg mest i norvagerings saka. Situasjonen ble ikke mindre absurd av at samme dagen gikk også presse mannen Per-Egil Hegge, som samtidig er medlem av Språkrådet, ut i Aftenposten med et stort oppslag under overskriften *Fett flekk bak mål*, jf. <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article729809.ece>, der han bl.a. karakteriserer norvageringa slik: «Dette er fett flekk helt bak mål, og det med klampen i bønn, eller trucken for fullt trøkk.» Slike formuleringer ville han neppe fått noen sakprosapris for, men så synes heller ikke denne ellers aldeles fremragende skribenten å ha noen som helst ambisjoner innafor denne sjangeren når han skriver om det rådet han er valgt inn i. Det synes jeg for min del er ganske trist.

Ikke mindre sjokkerende var det å se og høre høyrestortingsmannen og teologiprofessoren Inge Lønning i tospann med en populist fra Fremskrittspartiet i en fjernsynsdebatt kvelden før møtet – der var det virkelig mye fett flekk bak mål, for å si det med Hegge.

Etter språkrådsmøtet har ellers Aftenposten hatt ikke mindre enn to kronikker om den norske språksituasjonen. Fra mitt synspunkt er det gledelig at den største abonnementsavisa i landet slipper til seriøse språkinlegg som handler om annet enn skrivemåten av sideflesk.

Riktignok er hovedpoenget i Inge Lønnings kronikk den 24. mars at sidemålsopplæringa må bli valgfri, og den konklusjonen er ikke særlig original, og den skal jeg derfor la ligge her.

Mer oppsiktsvekkende i så måte er Magnus Rindals kronikk 31. mars, med den kontroversielle tittelen «På norsk folkemåls grunn», der han ender med en konklusjon som jeg synes vanskelig kan tolkes annerledes enn at han ser for seg ei «samnorsk» framtid. Han avslutter nemlig med å spå eller ønske «at vi i framtida vil få grunnlag for eitt offisielt norsk skriftspråk, framvakse utan tvang og styring». Er ikke det en samnorskutopi, så veit ikke jeg, i alle fall når den blir framført på nynorsk. At et slikt stykke får slippe til på kronikkplass i Aftenposten synes jeg grenser til det oppsiktsvekkende.

Det er imidlertid særlig ett avsnitt i Lønnings kronikk jeg har lyst til å trekke fram her, nemlig noe han skriver om retten til å bruke sitt eget språk i skrift:

«Ingen arbeidsgiver har rett til å pålegge noen å bruke en annen målform enn den vedkommende selv foretrekker. [...] Det ville for eksempel innebære at de riksdekkende avisene med tilhold i Akersgaten og andre deler av hovedstaden kunne [...] begynne å praktisere full språklig likestilling ved å gi alle sine medarbeidere frihet til å bruke den målformen de selv foretrekker. I det lange løp ville det gi et helt annet livsrom for nynorskbruk i det offentlige rom enn det den sidemålsproduserte nynorsken noensinne kunne gi.»

Dette er virkelig interessante tanker som jeg trur ville kunne få store konsekvenser, om de ble satt ut i livet, ikke minst for språkbruken i avisa som trykte denne kronikken. Det er nemlig velkjent at flere høyt profilerte medarbeidere i denne avisa

gjærne skriver nynorsk, somme av dem *snakker* til og med noe nær standardnynorsk til daglig. Derimot er det så vidt jeg veit bare én gang – og det var i forbindelse med Garborg-jubileet – at Aftenposten har hatt en lederartikkel på nynorsk.

Nå veit ikke jeg i hvilken grad disse habile nynorskskribentene har «yrkesforbud» mot å skrive nynorsk i avisa. Derimot veit jeg svært godt hva Aftenposten pleier å gjøre med innsendte artikler på noe som lukter av radikalt bokmål, i alle fall dersom innlegget ikke dreier seg nettopp om retten til å skrive slik.

At nettopp Aftenposten nå finner tida inne til å slippe fram på kronikkplass slike tanker som de jeg nå har referert, synes jeg åpner for interessante språkpolitiske perspektiver. Faktisk kan det se ut som om denne mektige avisa nå faktisk begynner å vurdere om man snart er klar til å ta på alvor riksmålsbevegelsens gamle slagord fra 1950-åra om «fri sprogutvikling», på den måten at de nå faktisk er villige til å gi slipp på sin egen ganske stramme norm som de hittil har tvinga alle inn i, ikke bare egne medarbeidere, men også alle innsendere som ikke skriver nynorsk. Om så er tilfellet – og det får vi kanskje snart svar på – så ville det etter mitt syn være noe av det språkpolitisk sett mest gledelige som har skjedd på lenge.

«Det er når professor Lønning løfter sitt tunge ansikt og så vidt gidder kaste et surt blikk på meg i TV-ruta, så dumt syns han det er å skrive kult når det heter cool, eller ålreit når det heter all right, at jeg konverterer»

(Sissel Benneche Osvold i Dagbladet)

Nynorsken taper; nynorsken vinn?

Nynorskens undergang har vore spådd i meir enn tretti år – minst. Det statistiske faktum fortel at nynorsken hadde ein topp midt på 1900-talet, før og etter krigen. Over 30 % sokna då til nynorsk som skriftspråk.

Så rasa det brått og dramatisk nedover, i over tjue år. Det var i same perioden som begrepet *samnorsk* også kom i miskreditt. Samnorskens fall hjelpte altså ikkje nynorsk, om nokon skulle tru det. Me får heller seia det slik at det var trua på *folkemålet* som skriftspråksgrunnlag som fekk seg ein knekk i desse tiåra etter krigen. Samstundes var det på femtitalet og sekstitalet sjefane i NRK la grunnlaget for respekten for nynorsk og målføre i kringkasting. Frå 1970-åra har det vore ein sjølvsgad ting at journalistar i radio og fjernsyn snakkar nynorsk, nynorsknaert eller målføre.

På 1970-talet hadde nynorskprosenten i grunnskolen kome ned på om lag 17 %. Truleg ville ikkje så svært mange med innsikt i samfunnskrefter og sentralisering ha satsa store pengar på at nynorskprosenten i grunnskolen framleis ville vera på 15 % tretti år seinare, når folk gjekk over til totusentalet. Likevel er det det som er tilfellet. Det nye i dag er at det er bokmålet som blir meir og meir truga – av engelsk og globalisering. Nynorsk skrift har vore truga lenge og opplever ingen ny situasjon.

Det sannsynlege er at dei to skriftvariantane til slutt vil innsjå at dei er i eit lagnadsfelleskap. Begge vil oppleve sterkare at dei sit i same båt og må ausa for livet. Dei vil søkja

saman.

I dette perspektivet blir det rart at Språkrådet og styresmaktene slutta å snakka om tilnærminga mellom bokmål og nynorsk på slutten av 1900-talet. Og det verkar nedslåande at Kulturdepartementet bruker krefter på å fjerna formuleringa om tilnærming mellom bokmål og nynorsk i 2002. Kva slags strategisk styrke er det å henta i slikt? Det er vanskeleg å ikkje karakterisera dette som nærsynt språkpolitikk, igjen. For dersom den trugande situasjonen slår til, vil våre to skriftvariantar i framtida måtta søkja styrke der dei kan. Og det er ved å bli likare – kanskje til og med ved å oppheva grensene mellom seg. Min spådom er difor at viss nynorsken døyr, så er det fordi bokmålet også «oppgir ånden».

Det kan hjelpa på situasjonen om dei nærmar seg kvarandre og går saman i ei høgare eining. Kanskje får me ein slags samnorsksituasjon hundre år etter at samnorsken var erklært død? Ein slags siger etter døden, både for samnorsken og nynorsken.

I alle høve kunne det vera ein høveleg og ganske logisk slutt på ei utviklingslinje som svært mange er for nærsynte til å augna. Kor mange er det som tenkjer på at berre for sytti år sidan, då statskringkastinga kom inn i heimane til folk på Frogner og i Førde, var det ikkje så uhovert skammeleg å senda brev til NRK med denne ordlyden: «Når jeg hører denne mannen annonsere andakten, ønsker jeg ... at han måtte bli lam i tungen.» (Frå eit lyttarbrief til NRK på 1930-talet om

den første nynorske hallomannen, den legendariske Karl C. Lyche.) Går me så fram til dei siste tiåra på 1900-talet, var utviklinga truleg komen dit at å snakka nynorsk snarare var eit pre enn ei ulempe for å ha framgang og status som nyheitsopplesar eller programannonsør.

Ein lite påakta omsnunad i moderne målsoge – i røynda ein revolusjon. Takk vere målstrev, og kringkastingsbruk, nyttar alle norskskrivande og norsktalande i dag ord som *vedtak*, *søknad*, *trygd*, *kostnad*, *merknad*, *vedlegg*, *melding*. Lista er mykje lengre enn dei fleste er klar over. Kåre Willoch, som ingen mistenkjer for å vera samnorskmann, men alle veit er kresen, nyttar *endring* mykje oftare enn *forandring*. Eg ser at Aftenposten (våren 2002) bruker både adjektivet *ymse*, substantivet *høve* og det ganske spesielle administrative ordet *skjenkeløve* utan at konteksten signaliserer noko som helst om at journalisten oppfattar orda som sære, med underforståtte hermeteikn.

Me har gløymt at dette er ord som i 1930-åra vart harselerte over som «fjøslatin» av fleirtalet. Den overrislingseffekten det utskjelte målstrevet har hatt på heile språksamfunnet, er nok nynorskens største nasjonale forteneeste – og overraskande lite vektlagt i norsk språkopinion. Då kong Olav døyde i 1991, var det ikkje berre Per Ståle Lønning i Dagsrevyen som omtalte den komande hendinga som *gravferda* til kongen. Aftenpostens kvalitetsmedvitne vakt-sjefar fann heller ikkje at dei kunne

bruka noko anna ord. Det var kongens *gravferd* som stod på førstesida.

Nynorsken har vore den sterkaste nyskapande, norske leksikalske krafta dei siste hundre åra. Og alt tyder på at denne overrislinga held fram – under ein meir trugande internasjonal språkhimmel. For det er ikkje på slump at det i dag kan dokumenterast meir og meir «fjøslatin» i landets leiande konservative avis. Orddyrking er kvalitet, og nynorskord står meir og meir fram som kvalitet. Nynorskord

gir spenst og fremjar formidlinga. Difor trur eg det er rett å seia at *rettferd* og *kjærleik* i røynda halar innpå *rettferdighet* og *kjærlighet*.

Tendensen er tydeleg nok, berre me hevar blikket og ser etter retninga. Samlivet mellom dei to variantane av norsk har ikkje vore øydeleggjande, men tvert om svært fruktbart. Ordhistoria etter krigen er historia om korleis nynorsken har overrisla bokmålet. Difor er det rein ønsketenking å hevda at påverknaden frå nynorsk er mindre

i dag enn før. Men trygt står nynorsken ikkje. Det er berre det at det gjer heller ikkje bokmålet – snart.

Nynorsken sigrar aldri. Men han kjem heller ikkje til å tapa for bokmål.

Tidligere publisert i boka «Språkteigen» (Det Norske Samlaget 2002)

ARNE TORP:

Per Egil Hegge som antiskandinavist

I Aftenposten 21. februar hevder Per Egil Hegge at underskrevne på Språkrådets seminar 12. februar «i fistel og flere ganger» skulle ha krevd et forbud mot teksting av svensk og dansk på TV. Jeg beklager sterkt at jeg snakka så mye i fistel at Hegge ikke fikk med seg det jeg sa, noe som for øvrig undrer meg, ettersom Hegge og jeg faktisk hadde en privat samtale i normalt toneleie dagen etter, der jeg presiserte hva jeg hadde sagt dagen før. Det jeg mente burde forby, var nemlig ikke allmenn teksting av svensk og dansk – tvert imot mener jeg at *norsk* tale ofte med fordel kunne vært teksta – bare tenk så praktisk det hadde vært med teksting av mitt fistelinnlegg på språkrådsseminaret! – da hadde både Hegge og jeg kunnet brukt tida vår på noe mer fornuftig enn å skrive innlegg for og mot teksting.

Det jeg ikke liker, er derimot det jeg kaller *asymmetrisk* teksting av nabospråkssamtaler i fjernsynet. Med dette sikter jeg til den tekstinga som dessverre både NRK og Sveriges radio praktiserer når de intervjuer folk som snakker et annet skandinavisk

språk. I slike tilfeller er det nemlig bare *svara* som blir teksta, ikke spørsmåla: Samme hvor tydelig og greit svensker snakker på norsk TV, blir de så å si uten unntak teksta, mens de norske intervjuerne «slipper unna» – og det samme ville nok også gjelde en sørlending, sjøl om han snakker i fistel...

Dette synes jeg er ei uheldig signalisering av at talt svensk er et merkelig språk som nordmenn ikke forstår, noe som i sin tur dessverre kan virke negativt inn på den faktiske forståelsen: All erfaring viser nemlig at nabospråksforståelse i stor grad er avhengig av ei positiv forventning om å kunne forstå – i motsatt fall gir man bare opp uten å anstrenge seg.

Det var da heller ikke «en sindig mann fra NRK» som etter mitt innlegg insisterte på fortsatt spesialteksting av svensker i TV-intervjuer, men derimot en kulturredaktør fra Aftenposten, som etter mitt inntrykk var både «opirret og i slet Lune», som det i si tid ble hevda i Morgenbladet om en viss Hr. Wergeland. Det den sindige NRK-mannen Tor Fuglevik derimot

sa til meg etterpå, var at hele problemet med teksting eller ei vil bortfalle når vi får digitalt fjernsyn, for da kan vi alle velge om vi vil ha teksting, samme hvilket språk som snakkes. Det gleder jeg meg til, for da kan jeg kanskje få med meg all slags *norsk* snøveprat som ikke så reint sjelden forekommer i fjernsynsprogrammer, ikke minst av det lettere slaget.

Dansk talemål synes nok de fleste nordmenn er vanskelig, og her er derfor teksting på sin plass, men i dette tilfellet kunne det kanskje faktisk vært nesten like bra å tekste *på dansk* – den skriftlige avstanden til norsk bokmål er i alle fall så liten at de fleste som er vant med det normale språket i Aftenposten, neppe vil merke forskjellen!

Derimot synes jeg det er direkte uhøflig å tekste dansker som prøver å snakke norsk, slik jeg opplevde det ble gjort nylig i et NRK-intervju med en danske som bor i Norge. Mannen hadde etter mine begreper et greit og klart talemål som ingen nordmenn burde ha problemer med å forstå, men rimelig nok fremdeles med visse spor

av morsmålet. Og dermed var det på med tekstmaskinen... Den slags teksting tror i alle fall ikke jeg er egna til å bedre nabospråksforståelsen i Skandinavia.

Akkurat når det gjelder nabospråksforståelse er det for øvrig heldigvis full dekning for Gro Harlem Brundtlands berømte utsagn om at det er typisk norsk å være god. I disse dager begynner resultatene å bli klare fra en helt fersk språkundersøkelse blant skoleelever i hele Norden (se <http://www.nordkontakt.nu/>), og der viser det seg at nordmennene er klare vinnere – de norske elevene forstår mer enn både dansker og svensker av nabospråka. Det er heller ikke så rart – fra ca. 1450 og til 1907 var dansk skriftspråk også i Norge, og det gjør at vi langt på veg har felles ordforråd med danskene. Derimot er uttalen vår så lik den svenske at dansker stort sett ikke hører forskjell – når de hører norsk, trur de som regel det er svensk, men de forstår mer av norsk fordi orda ligner mer!

På et seminar i 1999 innleda den danske språkprofessoren Jørn Lund et foredrag om nordisk språksamarbeid slik:

Min søn har studeret et semester på University of British Columbia i Vancouver. I en e-mail beskrev han den skandinaviske situation således: norske og danske studerende taler deres modersmål indbyrdes, svenske og norske gør det også, men danske og svenske taler engelsk.

I år 2000 ble det gjennomført en konferanseserie med tittelen *Det umistelige*, som dreide seg om den skandinaviske nabospråksforståelsen (jf. <http://odin.dep.no/ufd/norsk/publ/rapporter/014081-990255/indexdok000-b-f-a.html>). Men trass i at den er umistelig – dvs. så verdifull at den ikke for noen pris bør mistes – så er det altså nettopp dét som kan komme til å skje i framtida dersom vi ikke passer på den. Vi bør derfor gjøre alt vi kan for å styrke dette språkfelleskapet, som totalt faktisk omfatter over 20 millioner mennesker. Og det gjør vi etter mitt syn *ikke* ved å antyde at nabospråka er noe sært som vi ikke begriper – det gjør vi nemlig, i alle fall i Norge!

språklingsamling.no eller spraklingsamling.no?

Fra i år er det mulig med Internett-domenenavn som innholder «nasjonale tegn», det vil si andre tegn enn de som er i det engelske alfabetet. Tidligere har domenenavn bare inneholdt bokstavene a-z, mens de nå kan inneholde i prinsipp hvilke bokstaver som helst. For norske domenenavn er utvalget begrensa til bokstaver som er vanlige i norsk og samisk (se <http://norid.no/domeneregistrering/idn/> for mer informasjon). Om du bruker Internet Explorer som nettleser, er det nødvendig med en liten oppgradering for at de nye domenenavna skal fungere. På <http://idnnow.com/> ligger denne lett tilgjengelig som en *plug-in*, og den fungerer også for e-post i Outlook og Outlook Express. Bruker du en nyere versjon av programma Netscape, Mozilla eller Opera, skal navna fungere uten videre. Det er ikke noen automatikk i at en får navnepar med og uten nasjonale tegn, men vi har registrert begge variantene, og nettsidene til Språklig samling er tilgjengelige både som <http://språklingsamling.no> og <http://spraklingsamling.no>. Det samme gjelder for e-post.

LESERBREV:

Jeg er svært glad for å se at det er kommet inn i styret og i redaksjonen av bladet nye personer som vil føre arbeidet videre. All ære også til de som nå har levert stafettpinnen fra seg! Nr. 4/2003 av bladet var svært bra, bortsett fra et par skrivefeil (forhåpentlig var det bare skrivefeil!), så jeg ser med forventning fram til neste nr.

Jeg må ellers erklære meg fundamentalt uenig i Eric Papazians påstand om at det ikke er noe å gråte over at «former som "braut" o.l.» er tatt ut av bokmålet, «for disse formene har uansett ikke en sjanse i bokmålet, og knapt nok i dialektene. Det er bare å kvitte seg med daukjøtt eller "ordlistefyll"». Jeg har heile mitt liv både sagt og skrevet *braut* og *skaut* o.l., og ingen makt skal få meg til å skrive noe slikt som de nye «østlandsformene» *brøyt* eller *skøyt*, neppe heller *brøt* eller *skjøt*. *Braut* er heilt normal sunnmørsdialekt, også for meg som er vokst opp i Ålesund sentrum og stadig bor her. Og jeg går ut fra at forma brukes langs heile kysten sørover. Så «knapt noen sjanse i dialektene» synes jeg er en tøvette påstand. Jeg er svært lei for at denne forma blei strøket fra bokmålet. Dersom skoleelevne hadde vært klar over hva som er tillatt av tilnæringsformer i bokmålet, og dersom ikke svært mange lærere hadde «retta» slike tilnæringsformer i elevenes skriftlige arbeid fordi de ikke vet at de er tillatt, og/eller fordi de ikke liker dem, ville de ha vært svært mye mer brukt! Det som den nye redaktøren skriver om dette, er heilt riktig.

Egil Røssaak

ERIC PAPAZIAN:

Braut, brøt eller brøyt?

Røssaak deler ikke mitt syn på vedtaka i Språkrådet om å ta typen "braut" ut av bokmålet og erstatte den med typen "brøyt", og er uenig i begrunnelsen. Før jeg prøver å begrunne synet mitt, vil jeg benytte høvet til å presentere de tre alternativene og især typen "brøyt", som er litt av et problem i norsk dialektologi og språkhistorie.

Vi snakker om pret. av sterke verb av 2. klasse, som stort sett har "y" som rotvokal i infinitiv og pres., f.eks. "bryte, krype, ryke" (enkelte har "u", f.eks. "suge" og "(l)juge" eller "lyge"). I pret. hadde de opprinnelig "au", altså "braut, kraup, rauk", slik det fortsatt er i nynorsk og mange dialekter. I dansk og svensk (og de norske dialektene som monoftongerer mest) er "au" blitt monoftongert til "ø", altså "brøt, krøp, røk", og bokmålet har overtatt disse formene fra dansk. Men i 1938 ble formene med diftong innført som jamstilte former, parallelt med "ei" i pret. i klasse 1, med "i" i infinitiv og pres. – altså "beit" vsa. "bet". Det er nå over 65 år siden, men fremdeles blir formene med "au" svært lite

brukt i bokmålet. Av 10 forfattere som ble undersøkt i 1977 (Pettersen 1993:118:119), var det f.eks. bare 1 som ikke brukte former med "ø" i slike ord – men de formene denne forfatteren brukte, var med "øy" og ikke "au"! At formene med "au" ikke har noen sjanse i bokmålet, syns jeg derfor vi nå kan slå fast som et faktum. Det tror jeg ikke bare skyldes uvitenhet om at de er godtatt i bokmålet, men dels den sterke tradisjonen for formene med "ø" i bokmål og dels at de kjennes fremmede for de fleste av dem som skriver bokmål.

I nyere tid har det nemlig dukket opp ei tredje pret.form i disse verbene, med "øy" istedenfor "au", altså "brøyt, krøyp, røyk", opphavlig i bymåla og kystmåla på Sør-Østlandet og Sørlandet. De kan neppe være særlig gamle, jf. at en skal – eller skulle – ikke langt ut fra f.eks. Oslo før typen "braut" dukker opp; det er f.eks. den gamle forma i Sørkedalen, og likeså i Bærum, sikkert også i Oslo. I motsetning til formene med "ø" er ikke dette noen vanlig lydlig utvikling av

"au", jf. at subst. som "skaut", "naut" eller "naust" aldri blir til *"skøyt, nøyt, nøyst" (derimot har *islandsk* fått ei allmenn lydlig utvikling av "au" til "øy" – fortsatt skrevet "au" – slik at f.eks. "naut" der uttales omtrent som "nøyt"). Derimot kan *verbforma* "skaut" altså bli til "skøyt". De må altså ha en forklaring som er spesiell for de aktuelle verbene. Enkelte, f.eks. Amund B. Larsen (*Kristiania bymål*, 1907), har antydnet at de skulle være dannet som et kompromiss mellom dialektene "au" og bokmålet "ø", men i så fall skulle vi vente liknende kompromissformer i andre tilfeller der "au" veksler med "ø". Men vi får aldri *"grøyt, døy, løyk" som et kompromiss mellom "graut, dau, lauk" og "grøt, død, løk". Dermed må vi se bort fra denne forklaringa, iallfall som eneste forklaring.

Arne Torp (1980) har foreslått at de er *analogiske*, nemlig etter klasse 1, der en *urunda fremre monoftong* ("i") i inf. og pres. veksler med en *urunda fremre diftong* ("ei") i pret. Dersom en bytter ut "au" i klasse 2 med "øy", får

en helt parallell veksling i klasse 2, bortsett fra at vokalene er *runda*. Bortsett fra faktorene *runda/urunda* er vekslinga "y – øy" parallell med vekslinga "i – ei", og det kan tenkes at denne parallellen skyldes påvirkning fra klasse 1 (Torp mener at også *perf. part.* i klasse 2 har blitt påvirket av klasse 1, jf. at vi har fått "bryti" istedenfor den eldre forma "brøti" på Sør-Østlandet, som en parallell til "biti", begge med samme rotvokal som inf.). Disse to klassene er de klart største og mest ensarta klassene av sterke verb, og var alt i utgangspunktet iallfall delvis parallell, i og med at begge som de eneste klassene hadde diftong i pret. Så det virker ikke usannsynlig at de skulle påvirke hverandre. Analogien kan ha tatt utgangspunkt i at noen av disse pret.-formene alt hadde fått "øy" pga. dansk lydutvikling, nemlig "fløy" og "løy", jf. dansk "fløj, løj" (i dansk blir eldre "øg" som regel til diftongen "øj", nå uttalt som "åy").

I så fall tillegger vi språkbrukerne en intuitiv evne til å analysere lyder i fonologiske "faktorer" som *runda/urunda* og *fremre/bakre*, eller, for å si det litt mindre teknisk: en intuitiv forståelse av likhet mellom relasjoner, i dette tilfellet at "øy" svarer til "y" som "ei" svarer til "i". Men det kan være grunn til å tillegge vanlige språkbrukere slike evner – t.o.m. barn, som først og fremst er de som fornyer språket. I alle fall er det ikke satt fram andre holdbare forklaringer, det jeg kjenner til (en annen forklaring blir diskutert og etter min mening overbevisende tilbakevist av Kjartan Ottósson i et opposisjonsinnlegg til Hans-Olav Engers doktoravhandling, trykt i *Norsk lingvistisk tidsskrift* 1, 1998. Også Venås 1967:98 nevner noen andre forklaringer).

Uansett åssen de har oppstått, kan det neppe være tvil om formene med "øy" i dag *fungerer* nettopp som kompromissformer mellom bokmålsformene med "ø" og dialektformene med "au": "Brøt" blir for "fint", "braut" blir for "bredt", men "brøyt" er akkurat passe. Dessuten er det hipt og urbant. Det må være slike forestillinger som ligger

til grunn for den forbausende raske spredninga av formene med "øy" de siste generasjonene. Fra det opphavlige området sitt har de spredt seg til by- og tettstedsmål ikke bare på hele Østlandet, Sørlandet og Stavangerområdet, men t.o.m i Trøndelag og Nord-Norge. Venås 1967:56 skriver dette om utbredelsen: "Typen brøyt er vanleg som eineform eller sideform i bym[ål] etter kysten frå svenskegrensa til Haugesund og har breidd seg noko i bygdemåla på ei stripe etter kysten frå Follo til Spangereid. Som sideform finst brøyt i Kristiansund og Trondheim". Men dette ble skrevet i 1960-åra, på grunnlag av kilder som til dels kunne være atskillig eldre. I dag formene "heilt dominerande" i Trondheim, ifølge Dalen 1990:208, og i Tromsø er de "svært vanlige", ifølge Bull 1990 b:220. Om Finnmark sier Bull 1990 a:171 at "Fortidsformene *frøys, brøyt, skøyt* er brukte ved sida av *fraus, braut* og *skaut* særlig i byar og på tettstader. I høgare sosiale lag kan ein òg høre *frøs, brøt* og *skjøt*". Ifølge muntlige opplysninger fra lokalkjente folk er formene med "øy" vanlige også i Bodø, Kristiansund og Molde – ja, de skal tilmed forekomme hos yngre folk i Røssaaks hjemby Ålesund, iallfall i enkelte verb.

Vi kan altså slå fast at typen "brøyt" er en av de aller mest ekspansive formene i norsk talemål i dag, og at den har spredt seg, eller er i ferd med å spre seg, til by- og tettstedmåla i det meste av landet. Et unntak ser ut til å være bymål som har former med "ø", altså typen "brøt". Det gjelder Bergen og det sørlige/ytre Østfold (Sarpsborg-Fredrikstad), der formene med "øy" ikke ser ut til å få innpass i dialekten (utsagnet til Venås om bymål fra svenskegrensa til Haugesund stemmer altså ikke helt). Lundeby 1995:31 oppgir former som "frøs" for ytre Østfold, men sier likevel (s. 25) om Østfold generelt at formene med "øy" har kommet inn: "De fins helst i byene, men sprer seg utover bygdene, og skyldes nok påvirkning fra oslomålet". For Moss oppgir Hoff 1981 [1954]:187 generelt former med "ø", men former med "øy"

i utlyd: "fløy, løy, smøy, bøy".

Det virker mao. som om formene med "øy" kan utkonkurrere formene med "au", men ikke uten videre formene med "ø" der disse har fotfeste i "folkemålet". Siden bymåla går foran i språkutviklinga og over en sterk påvirkning på bygdemåla, er det rimelig å anta at formene med "øy" etter hvert vil få innpass også i bygdemåla. Det har til dels alt skjedd i bygdemåla nærmest Oslo, bl.a. på Romerike (Skolseg 1994). Så at typen "braut" knapt har noen sjanse i dialektene, er nok ikke fullt så tøvete som Røssaak mener, sjøl om det er en spissformulering. Den har iallfall knapt noen sjanse i de *sentrale* dialektene, kanskje bortsett fra på Sunnmøre og det sentrale Vestlandet – de dialektene som er påvirket av Bergen, som ikke har disse formene. Men det er jo ikke bokmålets høyborg, akkurat.

«Vi kan altså slå fast at typen "brøyt" er en av de aller mest ekspansive formene i norsk talemål i dag, og at den har spredt seg, eller er i ferd med å spre seg, til by- og tettstedmåla i det meste av landet»

Derfor ser jeg ingen grunn til å forsvare typen "braut" i bokmålet med nebb og klør. For det første av pragmatiske grunner – fordi det er fåfengt. Typen "braut" kan opplagt ikke konkurrere mot typen "brøt" i bokmål, og kan aldri bli noen "samnorsk" form. Vi må se i øynene at disse formene i store deler av landet har fått et stempel som bygdemål, og da har de liten appell til ungdommen, i tale og enda mindre i skrift. Vi må også godta at det som skjer i *det talte* bokmålet, er avgjørende for utviklinga av det skriftlige bokmålet. I det hele tatt må vi føre en noenlunde realistisk språkpolitikk, om vi vil bli tatt alvorlig. Om vi bare skal kjøre fram typen "braut", kan det hende at

vi blir sittende igjen med typen "brøt". Derimot kan det tenkes at typen "brøyt" kan ta opp konkurransen med typen "brøt", for i det talte bokmålet har formene med "øy" fått en status som nyere standardspråk.

Og det er slett ikke noe dårlig alternativ heller. For det første er de akkurat like norske som formene med "au", sjøl om de er yngre. For det andre ser de ut til å framtida for seg i talemålet.

Og om vi skal følge tankegangen til Torp, så er det systematisk sett ei vinning at klasse 1 og 2 blir analoge eller parallelle. Her har norsk talemål kommet fram til et enkelt og symmetrisk system, og det bør bokmålet så absolutt ta opp i seg. Faktisk burde samnorskfolk heller heie på typen "brøyt". Er det noe som kan kalles en samnorsk eller samlende norsk form, så må det vel være dette kompromis-

set mellom de tradisjonelle bokmåls- og nynorskformene – og det attpåtil et som ikke er en skrivebords-konstruksjon, men en "folkemålsform"! Så får vi heller overlate de gamle formene med "au" til nynorsken, inntil videre.

Litteratur:

Bull, Tove. 1990 a. Målet i Troms og Finnmark. I Jahr (red.) 1990, s. 157 – 176.

_____ 1990 b. Tromsø bymål. I Jahr (red.) 1990, s. 217 – 221.

Dalen, Arnold. 1990. Talemålet i Trondheim. I Jahr (red.) 1990, s. 205 – 209.

Hoff, Ingeborg. Nokre drag frå eit austfoldskt bymål. I O.T. Beito, A. Dalen og H. Magerøy (red.): *Opphav og samband. Utgreiingar om norske målføre. Heidersskrift til Ingeborg Hoff på 70-årsdagen 15. november 1981* (Oslo: Universitetsforlaget), s. 184 – 195.

Jahr, Ernst Håkon (red.). 1990. *Den store dialektboka*. Oslo: Novus.

Lundeby, Einar. 1995. *Østfoldmål*. Utg. Østfold Mållag.

Pettersen, Egil. 1993. *Språknormering og forfatterne. Ortografi og morfembruk hos ti bokmålsforfattere for hvert av årene 1937, 1957 og 1977* (utg. Norsk språkråd, = *Eigenproduksjon* nr. 49, Universitetet i Bergen).

Skoleseg, Ellen. 1994. "Egentlig så ha'kke vi no'n spesiell Dialekt". *Språklig samling* nr. 2, s. 5 – 7.

Torp, Arne. 1980. Samanheng mellom fonologi og morfologi i lys av tri døme frå norske dialekter. *Maal og Minne* (Oslo: Det Norske Samlaget), s. 181 – 192.

Venås, Kjell. 1967. *Sterke verb i norske målføre*. Oslo: Universitetsforlaget.

MAGNE AKSNES:

Noen kommentarar til Arne Torp og Eric Papazian

Først vil eg få gratulere laget vårt med et vellykka landsmøte i november. Det er svært positivt at vi nå har fått fleire arbeidsvillige, unge medlemmer inn i det nye styret, ikkje minst leiaren Vanja Røkkum Jahnsen og redaktøren Hans-Christian Holm. Samtidig vil eg takke Pål Styrk Hansen og Arne Torp særskilt for den store innsatsen dei har gjort for laget gjennom så mange, lag-nadstunge år.

Stor takk og til Lars S. Vikør og Ivar Hundvin for alt *dei* har gjort (og framleis gjør) gjennom bortimot førti år! Det har vært ekstra gildt for meg personlig å samarbeide med desse to i alle desse åra. Eg håper at dei vil stå på lenge ennå, sammen med dei kjekke ungdommane vi har fått med i arbeidet. Dette lover godt for framtida!

Vi får virkelig håpe at laget får beholde representasjonen i det nye språkrådet og at vi klarer å holde oppe bladet vårt og om mulig gjøre det meir slagkraftig enn hittil. Ei nettutgave ville sikkert være ei nyttig styrking. Kanskje vi gjennom et slikt tiltak kunne makte å verve fleire skoleelevar og studentar?

La meg så få komme med noen få merknader til Arne Torps artikkel (3/03), der han drøfter del muligheiter vi i LSS kan ha til å påvirke utviklinga etter at styresmaktene har avvist tilnæringslinja. Torp har mange kloke tankar i den sammenheng. Han har sjølsagt rett i at hovedopp-gava for laget vårt framleis må være å arbeide for radikalt bokmål, og vil at vi skal kalle denne varianten *moderne bokmål*. Vel og bra, men eg syns ikkje vi skal gløkke at vi også arbeider for ei radikaliseringslinje av nynorsken. Mitt ønske er derfor at vi skal sjå dei to var variantane meir under ett og bruke nemninga *moderne norsk* i staden. Slik kan vi vise tydelig at vi ikkje på noen måte har gitt opp samlingstanken

i norsk språkutvikling.

Kva departementet meiner om utviklinga, har lite å si for vårt arbeid. Det vil jo være slik at språkpolitikken vil variere noe, alt etter kven som til kvar tid styrer landet. Vi må ikkje la oss influere av slikt, men holde fast på vårt hovedsikttemål, nå som før. At departementet ønsker å styrke nynorskens posisjon som et levande bruksspråk og som et likeverdig offisielt skriftmål, kan vi bare helse med glede. Det betyr jo og at sidemålet vil stå trygt i lang tid framover, trass i hard motstand fra riksmålshold.

Ei vidare tilnærming mellom målformene vil nok likevel skje, særlig innen ordtilfanget. Som vi har sett, går utviklinga sin gang, nokså uavhengig av kva styresmakter og andre instanser bestemmer. Det som gir oss størst håp om et gjennombrudd med omsyn til ei skikkelig fornorskning av skriftspråket, er uten tvil den revolusjonen som har gått for seg i norsk talemål siste mannsalderen. Det er ikkje for sterkt sagt at talemålet har

ikkje lenger bruke talemålsargument for å tviholde på dei gamle formene. Alt dette gir oss håp om ein ny giv i fornorskingsarbeidet. Vårt kanskje verste problem med tanke på å få tatt i bruk radikale skriftformer, er som før den sensuren som blir praktisert i avisredaksjonar og forlag. Korleis kan vi bekjempe dette? Vi må vel kanskje satse på ein ny og meir fordomsfri generasjon som etter kvart kan overta styringa i redaksjonane?

Når det gjelder Papazians synsmåtar (4/03), vil eg gjerne ha sagt dette: Språklig samling er et godt navn, som vi bør beholde. Det viser jo klart kva vi arbeider for. I over et hundreår har vi hatt et slags språklig sameksistens. Det er ein situasjon vi gjerne vil bort fra i et samfunn med mindre enn fem millionar menneske og to målformer som langt på veg er like og fullt forståelige for dei fleste – ein situasjon som vi nordmenn er nokså aleine om på heile kloden!

«Det er ikkje for sterkt sagt at talemålet har fått ein langt høgare status i samfunnet. Det beste beviset for dette finner ein kanskje i radio og TV, der ein daglig høyrer et utprega blandingsmål – et sant anarki av skriftformer og dialektar om einannen. Sjøl om sterke krefter kjemper imot, må dette etter kvart få konsekvensar også for skriftspråket.»

fått ein langt høgare status i samfunnet. Det beste beviset for dette finner ein kanskje i radio og TV, der ein daglig høyrer et utprega blandingsmål – et sant anarki av skriftformer og dialektar om einannen. Sjøl om sterke krefter kjemper imot, *må* dette etter kvart få konsekvensar også for skriftspråket. ”Vulgærproget” er tydeligvis godtatt i alle samfunnslag. Stivt riksmål høyrer ein sjelden. Som Torp observerer, kan riksmålsfolk

Eg syns Papazians holdning til dette kanskje blir litt for passiv for ein organisasjon med vår hovedmålsetting. (Vi er jo ikkje akkurat kjent som forkjemparar for riksmål og konservativ nynorsk!) Slik eg tolker Papazian, vil vel han og gjerne ha ett norsk riksspråk omsider – men foreløpig vil han godta heile registeret av former for norsk. Han vil med andre ord akseptere alle variantar av norsk, meir eller mindre samla *under ein hatt*, slik

Trygve Bull i si tid formulerte det. I så fall er vi om lag like langt. Det blir iallfall ikkje noe samnorsk av det, i vår meining av ordet – til det bli variasjonsbreidda for stor. Det er grenser for valgfriidom!

Til slutt viser eg til diskusjonen om prinsippprogrammet (3/03) og det som

står om skriftspråket. Inntil vidare foretrekker eg ordlyden i det vedtatte programmet av 17.10.1993, bortsett fra at eg gjerne ser at ordet ”hjemme” blir bytta ut med ”heime” og ”talemålsnormering” med ”talemålsnormalisering”.

Dessuten har eg følgjande alternative framlegg til et punkt om skriftspråket:

«LSS vil arbeide for et moderne norsk riksspråk, basert på folks dagligtale i bygd og by. Normalen skal ligge innfor de mest gangbare radikale variantene av bokmål og nynorsk, med størst mulig ortografisk utjamning og et fritt ordtilfang.»

***

OLAV MOMRAK HAUGANN:

Leve samnorsken og bort med skriftlig sidemål!

Det hjalp oss ikke noe særlig at regjeringene i si tid var for tilnæringspolitikken, og det vil sikkert ikke hindre oss noe særlig om de nå skulle være mot, skriver Eric Papazian i nr. 4-2003. Godt skrevet. Samtidig ser det ut til at det er uenighet i nåværende regjering: På den ene sida har vi Bondevik og Svarstad Haugland som tror de har (og *kanskje* har) sin viktigste støtte i nynorskokråda, på den andre sida folk som Kristin Clemet som ser ut til å være for nytenking. “Det avgjørende”, skriver Papazian vidare, “må være om vi tror på samnorskideen sjøl”. Jeg er hjertens enig.

Men vi samnorskfolk må føre en dialog med sikte på større enighet. Jeg respekterer den vilje til norskhet som 1950-åras samnorskfolk viste. Samtidig måtte riksmålsfolk oppfatte det slik at vi den gangen prøvde å drukne norsk språk i a-er; derfor Foreldreaksjonen mot samnorsk. Her høver det å minne om Arne Garborgs ord fra 1897: Riksmålets kultur må forbinde seg med nynorskens (“landsmålets”)

nasjonalitet. Først da, skrev Garborg, står vi ved målet.

“Vi bør være for a-former i a-verb (kasta [...]),” skriver Papazian. Jeg mener at vi her må tenke som Ivar Aasen, og han ville ikke ha -a (men -ade) i dette tilfellet (“... det leikade fisk ned i kavet”). A-en høver heime i *substantiv* etter mitt syn, i bestemt form hunkjønn entall (gjennomført) og i bestemt form intetkjønn flertall (i de aller fleste tilfella).

Det viktigste som skjedde i norsk språkhistorie på 1900-tallet, var etter mitt syn at nynorskens 3 genera trengte inn i bokmålet. I flere artikler og innlegg i Språklig Samling (i nr. 3-4 1994 og fra og med nr. 4 1999) har jeg beskrevet dette norske bokmålet. Dette norske bokmålet bør råde grunnen som skriftlig *hovedmål* i vår norske skole. I tillegg til dette *kan* elever velge nynorsk og/eller riksmål. Nynorsk, henholdsvis riksmål får da status som valgfag (altså ikke som nå hovedmål/sidemål, men hovedmål/valgfag).

De 3 genera ser jeg vidare i forbind-

else med tyskundervisningen. Jeg har utarbeidd ei liste med 65 hunkjønnsord der det bokmålet som er påvirket av nynorsk, og tysk stemmer overens. (I det hele tatt burde tysk danne motvekt mot engelsk i skolen. Hvorfor står engelsk som fremmedspråk så sterkt? *En grunn* er utvilsomt den forenklete tiltalen (“you”). Heldigvis praktiserer også vi nordmenn den (du). Viss tyskerne, østerrikerne og de tysktalende sveitserne avskaffet høflighetsformene (men ikke høfligheten!) og dessuten begynte å skrive substantiv og substantiverte adjektiv med liten forbokstav, ville tysk bli mer populært.)

N. BORCHGREVINK:

En bakstreversk og nasjonalistisk rettskrivning

Norsk rettskrivningspolitikk har vært dominert av to motiver – ett godt og ett dårlig. Det gode motiv var å gjøre rettskrivningen lettere for det flertall av barn som ikke lærte fremmede sprog på skolen. Det dårlige motiv har vært å øke forskjellen til engelsk, fransk, tysk, svensk og dansk, i en slags nasjonal selvheldelse. Resultatet av disse to trender har vært at mange internasjonale ord som finnes i de fem nevnte sprog har fått særnorsk form: *Divisjon, stasjon, chef, pluss*. Hvorfor må det hete *konfirmant* når vi sier *doktorand*? Og hvor kommer *mote* fra når vi ikke er *motærne*? Man har bl.a gått på jakt etter de ”udemokratiske” og ”unasjonale” bokstavene c, q, w, x og z, på tross av at både x og z finnes i norsk, og x i svensk. Resultatet av denne utvikling er at den oppvoksende slekt får økende avstand til våre klassikere, ja, barnebarn reagerer mot å lese bestefars guttebøker. Videre har vi særskrivning av engelske uttrykk. Dette kan være berettiget når ordet ikke lenger oppfattes som engelsk – eks. *brekkvogn*, men er malplassert når ordet oppleves som fremmed – eks. *piercing*. Det er også anstaltmakt å skrive *egyjett* for *aiguillette*

når det dreier seg om et begrep som bare har interesse i en engere og nokså internasjonalt orientert krets.

Jeg vil stille to spørsmål:

– Bør sproget normeres med hensyn på dem som tenker, eller med hensyn på dem som ikke tenker? Hva ville fransk og engelsk vært dersom man hadde fulgt det siste prinsipp?

– Bør den nasjonalistiske linje fortsatt følges i en tid som blir stadig mere internasjonal?

Vår rettskrivningspolitikk hittil må forstås i lys av vår historie. Så lenge vi var en ung nasjon var det naturlig at vi profilerte våre særegenheter for å hevde oss. Dette førte en del godt med seg. Jeg tror ikke at våre vakre bunader hadde vært så utbredt dersom vi ikke hadde vært i union med Sverige. Men det førte også til negative holdninger overfor våre naboland som heldigvis synes å være overvunnet idag. Bl.a. har moderne forskere et langt mildere syn på dansketiden enn vi hadde i min skoletid.

Idag har vi oljen. Vi har hatt Ibsen, Nansen, Thor Heyerdahl, Jostein

Gaarder og Helge Ingstad. Vi hadde tankflåten under Den annen verdenskrig. Vi har ikke lenger nogen grunn til å ha noget lillebrorskompleks, vi behøver ikke lenger skamme oss over ”firehundreårsnatten”. Og dette bør også prege vår rettskrivning.

Vår rettskrivningspolitikk har vært nei-til-EU lenge før EU ble oppfunnet. Idag har vi fått det Europa som så katastrofalt ble splittet ved forliket i Verdun i 843 – da Karl den Stores udugelige sønnesønner delte riket i tre, med 1100 års krig som resultat. Og dette bør vi forholde oss til selv i vårt ”avsidet” og nokså sære land.

Styret i LSS 2004-2005

Vanja Røkkum Jahnsen, leder
Arne Torp, nestleder
Ellen Skolseg, sekretær
André Stryger, kasserer
Thomas Hoel, styremedlem
Elsa Kristiansen, styremedlem
Hans-Christian Holm, styremedlem
Ivar Hundvin, varamedlem
Pål Styrk Hansen, varamedlem
Eric Papazian, varamedlem

LSS sine medlemmer og varamedlemmer i Norsk språkråd

Arne Torp (bokmål)
Ellen Skolseg (vara)
Lars S. Vikør (nynorsk)
Rolf Theil Endresen (vara)

Innhold 1 - 2004

- 2** Redaksjonelt: sprakligsamling.no
- 3** «Framlegg til samlenormal» på Internett
- 4** ARNE TORP: Stemningsrapport fra det nest siste årsmøtet i Norsk språkråd
- 7** SYLFEST LOMHEIM: Nynorsken taper; nynorsken vinn
- 8** ARNE TORP: Per Egil Hegge som antiskandinavist
- 10** EGIL RØSSAAK: Kommentar til Eric Papazian
- 10** ERIC PAPAZIAN: Braut, brøt eller brøyt?
- 13** MAGNE AKSNES: Noen kommentarar til Arne Torp og Eric Papazian
- 14** OLAV MOMRAK HAUGANN: Leve samnorsken og bort med skriftlig sidemål!
- 15** N. BORCHGREVINK: En bakstreversk og nasjonalistisk rettskrivning

Bli med!

Er du opptatt av språkspørsmål? Vil du støtte arbeidet for:

- et folkelig bokmål og et folkelig nynorsk?
- ei gradvis og gjensidig tilnærming mellom de to målformene på grunnlag av det talemålet folk flest bruker?
- rett for alle til å bruke sitt eget talemål uten å bli nedvurdert?
- reell jamstilling mellom bokmål og nynorsk?
- reelle rettigheter for de språklige minoritetene?

Da er Landslaget for språklig samling noe for deg!

Medlemskap og abonnement

Medlemskap i LSS koster kr 250,- pr. år, eller kr 125,- om du er skoleelev eller student. Medlemskap inkluderer abonnement på bladet. Om du bare vil abonnere på bladet, koster det kr 150,- pr. år. Send e-post til Iss@start.no, eller skriv til Språklig Samling, Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo.

Bidra aktivt?

Det meste av aktiviteten i LSS dreier seg om bladet og nettstedet. Om du har lyst til å hjelpe til med å lage et enda bedre blad eller være med på å bygge opp det nye nettstedet vårt, er det bare å ta kontakt. Alle slags bidrag er av interesse!

Nettsider: sprakligsamling.no (sprakligsamling.no)
